

Ma'u'anga fakahinohino ma'a kinautolu 'oku uesia 'i hono

Ko hono muimui'i-holo ke fakakina'i ha taha ko e hia mamafaia 'i Aotearoa New Zealand.

Ko hono muimui'i-holo mo fakakina'i ha taha ko e tō'onga 'oku 'ikai fiema'u 'e ha taha pea 'oku ne fakamo'ulaloa 'i 'a e mo'ui tau'atāina mo fiamālie 'a e tokotaha 'oku fakahoko ki aī. Fakatātā eni ki hono muimui'i-holo mo fakakinā'i ha taha 'oku 'uhinga ia ki heni ka 'oku 'ikai ke ngata pē ai:

- Fakasio pe muimui'i koe 'i 'api, ngāue'angá, 'univesití pe 'apiakó, 'o kau ai e ngaahi feitu'u kehe hangē ko e falekoloa, falekofi (cafés), falelotu, falefakamālohisino, pe paaka pe ko ha fai'anga katoanga.
- 'Oku 'ikai te ke loto ki ai kae toutou fetu'utaki atu 'aki ha tātohi (text), mitia sōsiale, 'imeili, faitohi, pe tā telefoni
- Fetuku pe fakamoimoi atu ha me'a'ofa hangē ko e pa'anga, matala'i'akau, me'akai, vala, me'ava'inga, pe me'ateuteu.
- Hiki-tatau, fakatotolo pe siofi fakapulipuli koe 'aki e tekinolosia hangē ko e ngaahi polokalama onilaine sipaiuea (spyware), 'epi ke muimui'i koe, 'epi faikaume'a (dating apps), toloune (drones), me'afaitā fakafufū, pe me'angāue fakatotolo fakapulipuli.
- Laiki pe maumau'i ha naunau mo e koloa (taonga) hangē ko e naunau fale, naunau fefononga'aki, monumanu fakalalata, me'alele pe ko ho fale nofo'anga.
- Lau'i pe fakaongoongokovi'i koe 'o uesia ai e ngaahi vānonofó 'i hono fakamafola ho'o ngaahi fakamatala fakafotuitui pe faka'aluma 'aki koe ki ha kakai 'oku mou feohi, pe 'i he komiuniti 'o hangē ko e ngāue'angá, kaungānofo, lenilooti, kalapu sipoti, potungāue fakapule'anga, pe pisinisi, kau ai e pangikeé.
- Ngāue'aki ha taha pe maheni ke ne muimui'i, fakamamahi'i pe pule'i koe. Ngaahi fakatātā eni ki aī - 'o hangē ko hono ngāue'aki e 'imeili 'a e kautahá, pe me'afaitā, ke fetu'utaki pe siosiofi 'aki koe.
- Fakapuli ke 'asi ko ia 'i he mitia sōsialé, kae pehē pe ko koe 'oku ke tohitohi, 'imeili, mo faitohi ki ha taha pe ni'ihi 'oku mou maheni pe 'ikai kemou maheni, pe fa'u mo lēsisita ha 'akauni fakapulipuli 'aki ho hingoá.
- Tufaki ho'o ngaahi fakamatala fekau'aki mo koe 'o hangē ko ho hingoá, ta'umotu'a, tu'asila, ngāue'anga, finetangata (gender), pe fa'u ha ngaahi fakatātā pe vitiō loi 'o'ou ('o 'asi ai ha tō'onga fakapulipuli 'oku mo'oni pe 'ikai).
- Fai ha tō'onga ke ilifia ai pe te ke manavahē ai hangē ko hono fa'ufa'u pe faka'ali ha me'a fakapulipuli na'e hoko pea ko koe pe 'oku ke 'ilo ki aī pe fakangalikovi'i koe 'i he 'initaneti pe 'i ho ngāue'angá.

'Oku tatau ai pe pē ko e tokotaha ko ia ko ha sola, maheni, hoa-mātuku, hoa lolotonga, pe fāмили - ko e tō'onga ko iá 'oku ta'efakalao. 'I he [laó](#), ko e hia muimui'i-holo mo fakakina'i ha taha, 'oku 'uhinga ia ki ha fa'ahinga tō'onga 'oku fai 'e ha taha ki ha taha 'o laka hake he tu'o ua lolotonga ha ta'u 'e ua, mo ne 'ilo'lopau ko 'ene tō'onga ko iá 'oku fakatupu manavahē mo fakamamahi.

'E lava ke 'ilongata'a 'a e hoko 'a e me'á ni he 'oku lava ke puli mo tonumia koe'uhi ko ha tō'onga pe 'ulungaanga fakafonua, tui fakalotu, ta'umotu'a, feitu'u 'oku hoko aī, pea mo e anga 'o e tauhi vā fakakaume'á. Kapau 'oku ke mahamahalo 'oku toutou muimui'i mo fakatanga'i koe 'e ha taha ha 'oku totonu ke ke kumi fale'i mei he kau polisí pe ko ha loea. Kumi fale'i ta'etotongi mei ha senitā Community Law Centre pe 'ofisi Citizens Advice Bureau.

'Oku hanga 'e he lao he taimi ni 'o toe malu'i lelei ange ha taha mei he ngaahi tō'onga ko'ení

'Oku hanga 'e he lao Crimes Legislation (Stalking and Harassment) Amendment Act 2025 'o toe fakalahi ange 'a hono malu'i kinautolu 'oku uesia 'enau mo'ui mei hano muimui'i-holo mo fakakina'i kinautolu.

- 'aki 'a hono tautea ke ngāue pōpula 'o a'u ki he ta'u 'e nima ha taha 'oku ne muimui'i-holo mo fakakina'i ha taha.
- ta'ofi e tokotaha 'oku fai ha'a ne hopo 'i he hia ko'ení (kapau 'oku ne fakafofonga'i pe ia) ke ne lava 'o fakafehu'ia 'i he fakamaau'angá 'a e tokotaha mamahi*--+
- 'i he taimi hilifaki tauteá, ke faka'atā e fakamaau'anga kenau fakamahino ko e muimui'i-holo ke fakakina'i ha taha ko e tō'onga 'oku fu'u mafatukituki.
- faka'atā e fakamaau'anga ke fai ha tu'utu'uni 'o fakataputapui ke fai ha fetu'utaki fakakina pe fakamamahi 'o ngaue'aki 'a e naunau tisitale (digital) pea mo e 'initaneti ('o kapau 'e 'atā 'o 'ikai ke tautea 'a e tokotaha na'e faka'iló).
- to'o leva 'o 'oua 'e toe tatali ha laiseni me'atau moe/pe laiseni le'o (security licence) 'a e tokotaha faihiá 'i he tala tu'utu'uni fakamaau'angá pea ke fakangofua hano tapui ke ne ma'u pe tauhi ha me'atau.

Ngaahi malu'i fakalao 'e lava ke ne tokonia koe

Kapau 'oku 'i ha tu'unga fakatu'utāmaki ho'o mo'ui, tā ki he 111 (kapau te ke fie lea ki he kau Polisí ka 'oku ke manavasi'i na'a hoko ai ha me'a kia koe, 'e fakahā atu e founa ke lomi'aki ho'o telefoní ke ma'u atu ha tokoni fakavavevave). **Te ke lava 'o tā ki he kau Polisí 'i he fika 105 kapau 'oku 'ikai ko ha fiema'u fakavavevave** ka 'oku ke tui 'oku muimui'i holo koe. Ko e mumui'i-holo ke fakakina'i ha taha 'oku 'ikai totonu ke tukunoa'i he 'oku lahi 'a 'ene iku ke fakalahi mo toe kovi ange. 'E lava 'e he kau polisí, kau loeá, mo e ngaahi mau'anga tokoni tokoni fakalao kehe 'o tokonia koe 'i he founa tuha taha mo ho'o fiema'ú.

'E ala ma'u e ngaahi fale'i fakalao 'o kau ai 'a e:

Hingoa	Fakamatala
Tohi fakatokanga (mei he kau Polisí) ki he maumau'i e lao muimui'i-holo mo fakakina'i ha taha.	'Oku lava 'e ke kau Polisi ke tufa ha tohi fakatokanga ke 'ilo 'e he tokotaha ko iá 'oku 'ikai fiema'u 'a 'ene tō'ongá, pea kapau 'e kei hokohoko atu, 'e hoko ia ko e maumaulao. Kapau 'e tu'utu'uni 'e he kau polisí ke faka'ilo 'a e tokotaha ko ia koe'uhi ko e 'ikai tuku 'ene tō'onga 'oku fai hili 'a hono 'oange 'a e tohi fakatokangá, 'e lava ke ngāue'aki 'a e tohi fakatokanga ne tufa ki ai ko e fakamo'oni'i ia na'a ne 'ilopau ko 'ene tō'ongá 'oku fakatupu ilifia mo fakamamahi. Kuopau pe ke 'i aihā fo'i fakatātā (example) 'e taha 'o e tō'onga muimui'i-holo fakakiná kae toki lava 'e he kau Polisi 'i tufa ha tohi fakatokanga. Kuopau ke 'uluaki fakahā 'e he kau polisí ki he mamahí tenau tufa ha tohi fakatokanga ki he tokotaha faihia.
Tātikite 'e he kau Polisí	Kapau te ke lāunga ki he kau polisí pea toe hoko tu'o 2 'a e me'a tatau 'i he lolotonga 'o e ta'u 'e ua ko iá, 'e lava pe ke faka'ilo ia ko e maumaulao.

Tu'utu'uni fakataputapui	Ko ha la'itohi fakalao 'oku fakamahino ai 'a e ngaahi tu'utu'uni ke tauhi pau ki ai 'a e tokotaha faihiá, hangē ko e tapui ke fetu'utaki ki he mamahi. 'E ngāue'aki e founa ko eni kapau: • 'oku muimui'i-holo mo fakakina'i koe 'e ha taha 'oku 'ikaiha'a mo fa'ahinga vā pe kongra pea • ne tā tu'o lahi 'a 'ene fakahoko e tō'onga ko iá kia koe. Ko e tu'utu'uni fakataputapui, 'e lava ke fakahoko ia 'i he: • Tala tu'utu'uni 'i he fakamaau'angá 'i ha maumau'i 'o e lao muimui'i-holo ke fakakina'i (mo e fakatātā 'e ua 'a 'ene hoko ia lolotonga 'o e ta'u 'e ua). 'E lava pe ke ke lāunga'i ki he kau polisí 'a e tō'onga 'oku ke mamahi aí. • Ko e founa lāunga ki hano lāunga'i fakasivile ('aki e fakamo'oni 'e ua ki ha fakakina tu'o ua 'i he māhina 'e 12). Te ke lava 'o fakafou 'a ho'o lāungá 'i he fakamaau'anga District Court.
Tu'utu'uni fakataputapui 'o e fetu'utaki fakatupu mamahi 'aki 'a e founa tisitala (digital).	Ko ha tohi fakalao 'e lava 'o fekau'i 'aki ha taha ke: • to'o pea tamate'i ha fa'ahinga me'a 'oku fakatupu mamahi 'i he onilaine • ta'ofi e fa'u mo tufaki ha fakamatala • 'oua na'a faka'ai'ai ha ni'ihia kenau fakatanga'i koe • fakatonutonu ha fakamatala loi • 'oatu ha faingamālie ke fai ha'o tali pe fakatonutonu • pulusi ha tohi kole fakamolemole. 'E lava foki ke ngāue'aki eni ki ha fakakina mo fakahoha'asi, leakovi'i pe fakamanamana 'onilaine. 'Oku fakafou 'a e tu'utu'uni fakataputapui houtamaki fakakomipiuta 'i he: • Tala tu'utu'uni 'i he fakamaau'angá 'i ha maumau'i 'o e lao muimui'i-holo ke fakakina'i (mo e fakatātā 'e ua 'a 'ene hoko ia lolotonga 'o e ta'u 'e ua). 'E lava pe ke ke lāunga'i ki he kau polisí 'a e tō'onga 'oku ke mamahi aí. • Ko e founa lāunga ki hano lāunga'i fakasivile ('aki e fakamo'oni 'e ua ki ha fakakina tu'o ua 'i he māhina 'e 12). Te ke lava 'o fakafou 'a ho'o lāungá 'i he fakamaau'anga District Court. Kapau ko ha faka'ilo sivile, 'e fiema'u ke ke 'uluaki lāunga ki he Netsafe te nau lava 'o tokoni ke solova pe 'oatu ha tohi fakamā'opo'opo ko ha fakamo'oni ke ke ngāue'aki 'i ho'o hopó.
Tu'utu'uni ke to'o mo faka'auha	Ko ha la'itohi tu'utu'uni fakalao 'oku ne fakamafai'i ke to'o mo faka'auha ha ngaahi 'imisi pe vitiō fakatupu loto mamahi. Ko e tokotaha na'a ne tufa ta'efakangofua 'a e ngaahi naunau ko iá ke ta'ofi pea 'ikai ha'a ne totonu ke ne ma'u mo tauhi ia.
Tu'utu'uni ta'ofi tauhi me'atau	Ko ha la'itohi tu'utu'uni fakalao ke ta'ofi 'aki ha taha mei ke ne ma'u ha'a ne laiseni me'atau. 'E tapui foki ke 'i ai ha'a ne me'atau, ngāue'aki, mo takaofi 'i ha me'atau pe ha fa'ahinga naunau pehē.
Tu'utu'uni tapu halaloto'api	Ko ha tohi fakatokanga 'o fakahā ki ha taha ke fakamama'o mei ho mou 'apí pe ha nofo'anga 'oku ke nofo ai. Te ke lava 'e koe pe ko ho'o pule ngāué, pe kau Polisí 'o ngāue'aki e tohi ko ení 'o ka fiema'u.

Te ke ma'u e tatau 'o e tohi ni mei ha 'apitanga Polisi pe taunilouti mei he 'initaneti ha tatau ['o e foomu ki he halaloto'apí](#).

**Tu'utu'uni malu'i
(mei he kau Polisi)**

Ko e tu'utu'uni eni ki he tokotaha faihiá ke mavahe fakataimi mei 'api pea tapui ke toe fetu'utaki mo e mamahí. 'E lava ke tufa 'a e tohi ni ta'ema'u ha ngofua mei he mamahí kapau 'oku tui e kau Polisi 'e ala hoko ha vākovi 'i honau 'apí.

Ko e kau Polisi tenau fakakaukau'i pe te nau fakahoko 'a e tu'utu'uni ko ení. Kapau 'e ngāue'aki, 'e lava ke a'u e fakataputapu'i ki he 'aho 'e hongofulu.

**Tu'utu'uni malu'i
(Family Court)**

Ko e tu'utu'uni fakalao eni ke ne malu'i koe mo ho'o fānaú, mo kinautolu 'oku kau honau hingoá 'i he fakataputapu'i mei ha fakamamahi pe feke'ike'i 'e ala hoko.

'E lava ke ke ngāue'aki kapau 'oku 'i ai (pe na'e 'i ai) ha'o konga pe pikinga fakafāмили mo e tokotaha na'a ne muimui'i-holo koé.

Founga ke 'ave 'aki ha lāunga ki he fakamaau'angá

'E 'ave ha lāunga ki he fakamaau'angá kapau 'e lāunga'i 'e ha taha hano muimui'i-holo ki he kau Polisi pea nau fakakaukau ke faka'ilo. Lolotonga 'a e fakatoto 'e he kau Polisi, te nau tākaki ngaahi fakamo'oni, hangē ko e fetohi'aki telefoni, 'imeili pe ha hiki fakamatala. Hili iá, 'e lave leva ke hoko atu 'a e hopó ki he fakamaau'anga hiá.

Kaekehe, 'oku 'ikai ko e kau Polisi pē, pe ko e Fakamaau'anga Hiá 'oku nau fai 'a e fatongia ko iá. Taimi 'e ni'ihī 'e lava pe 'e ha taha ke kole hangatonu ki ha tu'utu'uni, hangē ko e tu'utu'uni malu'i, mei he Fakamaau'anga Fāмили (Family Court) 'a ia ko e fakamaau'anga sivile. 'E lava pē ke hopo'i ha muimui'i-holo ke fakakina 'a e faka'iloá 'i he Fakamaau'anga Fāмили mo toe hopo'i pe 'i he Fakamaau'anga Hiá 'i he maumaulao pe ko iá.

Tokoni mo e pou pou lolotonga e lele 'a e hopó

Kapau 'e pehē 'e he kau Polisi ke faka'ilo mo hopo'i 'i ha **fakamaau'anga hia**, 'e lava leva ke ke kumi tokoni mei ha tokotaha fale'i Court Victim Advisor. Ko e kau ngāue eni 'a e Fakamaau'anga (Ministry of Justice) tenau fakamatala'i mahino atu ho'o ngaahi totonú, me'a 'e hoko 'i he hopó, mo 'oatu ha ngaahi tokoni 'o hangē ko hono fakahinohino atu 'a e ngaahi ma'u'anga tokoni kehekehe. 'Oku 'ikai kenau fai ha fale'i fakalao. Ko 'enau ngāue ko e nofo taha pē ki hono fakahinohino koe ki he founga ngāue 'a e fakamaau'anga mo e hopó.

Kapau te ke fakakaukau ke ke kole hangatonu pe ki he **Fakamaau'anga Fāмили**, 'e lava ke tokoni'i koe 'e ha Kaiārahi (Family Court Navigator). 'Oku nau fai e ngāue tatau mo ta'etotongi mo tokangataha pē ki hono tokonia ke mahino atu 'a e tō'onga ngāue 'a fakamaau'angá mo pou pou'i koe.

Kapau 'oku 'ikai mahino pe sai ho'o fetu'utaki 'i he lea 'Ingilisi, 'e lava ke alea'i ha **taha fakatonulea ta'etotongi** ke ne tokoni'i koe. Kapau 'oku ke faingata'a'ia fakasino 'o fiema'u ha tokoni ki hono 'ave koe ki falehopó, te ke lava pe 'o kole ki he kau ngāue he fakamaau'angá, pe ko e 'ofisa polisi 'oku ne tokanga'i ho'o hopó, pe ko e tokotaha kuo vahe'i ke ne tokanga'i koé. Kuopau ke liliungofua 'a e fokotu'utu'u ngāue 'a e fakamaau'angá ke tokonia koe ke ke kau kakato 'i hopo mo malu'i foki koe.

'Oku 'i ai 'a e tokoni mo e pou pou ma'au

Shine: Ko e ma'u'anga tokoni kapau ko ha to'onga moui mamahi 'a ha famili pea 'e lava 'o tā ki ai houa

24/7 'i he 0508 744 633 pe hū ki he uepisiaiti 2shine.org.nz

Are You Okay: Ma'u'anga tokoni ma'ae famili 'oku hoko ai ha tō'onga fakamamahi'i pe nofo vākovi te ke lava 'o tā ki ai houa 24/7 'i he 0800 456 450 pe hū ki he uepisaiti areyouok.org.nz

Women's Refuge: Ma'u'anga tokoni houa 24/7 te ke lava 'o tā ki ai 'i he 0800 733 843 pe hū ki ai 'i he uepisaiti womensrefuge.org.nz

Shakti: Ma'u'anga tokoni 'oku nau nofo tāfataha pe ki he ngaahi fāmili nofo vākovi tupu hake mo e tō'onga mo'ui 'a 'Esia, 'Afilika, kakai fefine mo e longa'i fānau mei he Hahake Lotoloto. Te ke lava 'o telefoni ta'etotongi houa 24/7 'i he 0800 742 584 pe hū ki ai 'i he uepisaiti shakti.org.nz

Safe to Talk: Ma'u'anga tokoni ki ha ni'ihi na'e pā'usi'i (sexual harm) pea 'e lava 'o telefoni ta'etotongi ki ai houa 24/6 'i he 0800 044 334, text 4334, pe ngāue'aki 'a e webchat, hū ki he uepisaiti safetotalk.nz

Victim Support: Tokoni fakalukufua ma'ae mamahi pea te ke lava 'o telefoni ta'etotongi ki ai 'i ha taimi pē (24/7) 'i he 0800 842 846 pe hū ki ai 'i he uepisaiti victimsupport.org.nz

1737 Mental Health: Ma'u'anga tokoni mo poupou'i 'a e mo'ui kakato pea te ke lava 'o telefoni pe tohi ta'etotongi ki ai houa 24/7 'i he 1737 pe hū ki he 1737.org.nz

Netsafe: Kautaha ngāue kuo fakangofua ke nau tokanga'i 'a e maumau upu mei hono ngāue hala'aki 'a e fehokotaki tisitale (digital) hangē ko e opé ,mo e 'initaneti. Te ke lava 'o telefoni ta'etotongi ki ai 'i he 0508 638 723, tohi 4282, pe hū ki he uepisaiti netsafe.org.nz

Youthline: Ma'u'anga tokoni tokoni ma'ae to'utupú, te ke lava 'o telefoni ta'etotongi ki ai ha taimi pē (24/7) 'i he 0800 376 633 pe hū ki he uepisaiti youthline.co.nz

What's Up: Ma'u'anga tokoni ma'ae Tamariki mo e rangatahi, te ke lava telefoni ta'etotongi ki ai 'i he 0800 942 8787 pe talanoa 'onilaini 'i he whatsup.co.nz

OUTline NZ: Ma'u'anga tokoni fekau'aki mo e tō'onga 'ulungaanga ta'etaau pe pā'usi'i pe ko e manuk'i 'a ho fa'unga fakatupú, te ke lava 'o telefoni ta'etotongi ki ai 'i he 0800 688 5463 pe hū ki he outline.org.nz

Hohou Te Rongo Kahukura: Tokoni mo fakaivia 'a e kakai fakafāfine pe fakatangata pea mo kinautolu 'o e Rainbow ne pa'usi'i, hū ki he uepisaiti kahukura.co.nz

Fale'i fakalao ta'etotongi'oku ala ke ma'u atu mei he Community Law Centres pe Citizens Advice Bureau: communitylaw.org.nz pe cab.org.nz

Kumi ha loea 'i he: lawsociety.org.nz